

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVDF

www.kivdf.gov.az
Dini və milli tolerantlıq, millətlərarası
münasibətlərin inkişaf etdirilməsi

N Bir mənada determinizmin hakim olduğu təbiətdə heç bir şey, heç bir hadisə, öz başına digər şeyə və hadisələrə müstəqil deyil; eynilə, özünə iradə bəxş edilən insan dünyasında da həm xüsusi, həm ümumi miqyasda yenə heç bir hadisə digərlərindən müstəqil deyil. Hər iki sahədə də, hər şey hər şeylə münasibət içindədir; hər hadisə yenə ümumi bir nizam içində cərəyan edir və bu nizam içindəki öz yerini alır.

Bu, getdikcə kiçilən və qlobal bir kənd halını alan dünyamız üçün də keçərlidir. Bu gün fərdlər, ya da insanlar, hər zamanından daha çox bir-birinə möhtac, ölkələr və dövlətlər hər zamankından daha çox bir-biri ilə yaxın əlaqədə olmağa məcburdurlar. Dünyamızda həm fərdlər, həm də dövlətlər və ölkələr arasında sanki bir zavodun çıxarılan, hətta bir bədənin üzvləri kimi bir əlaqə və münasibət vardır. Bu baxımdan hər fərd kimi hər ölkə və dövlət də əsla xəlifə alınmayacaq qədər bir əhəmiyyətə malikdir. Müxtəliflik, bizim cəmiyyətimizin və coğrafiyanın təbii bir təzahürüdür. Azərbaycan, dəyişik qövm, xalq və millətlərin yaşadığı bir yer olaraq rəngarənglik və zənginlik coğrafiyasıdır. Hətta bu haqiqət və realıqın qəbul edilib səsəndirilməsini, gələcəkdə bu müxtəlifliyin bizim üçün bir problem təşkil etməyəcəyinə dair atılmış əhəmiyyətli bir addım kimi qiymətləndirmək də olar. Bu mədəniyyət zənginliyini bənzərsiz bir xəzinə və güc qaynağı olaraq qəbul etmək, gələcəkdə də bu mədəniyyət zənginliyimizdən çox yaxşı istifadə edib, qiymətləndirmək lazımdır.

Böyük bir mütəfəkkirin ifadəsiylə, Allahımız bir, Peyğəmbərimiz bir, inancımız bir, kitabımız bir, ölkəmiz bir, tariximiz bir, taleyimiz bir, üzərində yaşadığımız yer və aləmdə kölgələndiyimiz səmimiz də biridir. Günümüz etibarlı, düşməniz bir, ortaq dərd və çətinliklərimiz, həllini gözləyən problemlərimiz, havamız, suyumuz kimi daha bir çox birləşmə var. Bütün bunları çox yaxşı təhlil edərək, cəmiyyətimizin müxtəlif təbəqələri arasındakı qarışıqlıq, sevgi, hörmət, xoşgörü və s. kimi birləşdirici duyğu və hisslərimiz üzərində davam edən birləşməyi, bunlara əlavə olaraq aqli, mənəvi və fikri sahələrdə də inkişaf etdirilməlidir.

Bunun ilk addımı da, hər kəsi öz mövqeyində, olduğu kimi qəbul etməkdən keçir. Hər kəs, hər mövzuda və ya hər hansı mövzuda çox fərqli düşüncə bilər. Deməkətiyanın müəyyən bir səviyyəyə çatdığı cəmiyyətlərdə insanların aralarındakı problemləri, barbarların arasında olduğu kimi kobudcasına, zorla, qol gücü ilə ya da məcburiyyətlə deyil, danışıq və razılaşma yolu ilə həll etmə məqsətinə gəlməlidir.

Ortaq cəhətlərimiz

İnsanlar arasında ortaq cəhətlər və ortaq nöqtələr axtarılan zaman millət və ya irqi mənsəbiyyət, rəng, dil, din və s. amillərdən əvvəl, öncə elə insan olma amili ön planda tutulmalıdır. Buna bağlı olaraq hər hansı bir cəmiyyətdə dialoq və xoşgörü hansı bir cəmiyyətdə dialoq və xoşgörü "inkorporasiya" qurularkən qarşı tərəfin də "inkorporasiya" ortaq nöqtəsində hərəkət

edilməsi, hər bir insanı öz mövqeyində və olduğu kimi qəbul edilməsi şərtidir. Bu, eyni zamanda İslamın ortaya qoyduğu bir anlayışdır.

İnsanlığın İftixarı (s.a.v), Rəbbindən aldığı tərbiyə ilə müsəlman, xristian və ya yəhudi demədən hər insana dəyər verir. Bir gün yoldan bir Yəhudi cənəzəsi ke-

məkdirdi ki, bu da günahdır). Əgər (onlardan intiqam almayıb) səbr etsəniz, bu, səbr edənler üçün daha xeyirlidir. (Əfv etmək, rahm göstərmək savab qazanmağa çox gözəl vasilə olduğu üçün, sözsüz ki, qisas almaqdan daha üstündür)" (Nəhl/16,126) buyurulur.

Cəmiyyət həyatının nizamlı və balanslı olmasında fərdlər arasındakı sevgi, hörmət və tolerantlığın olduqca əhəmiyyətli yeri vardır. İnsan, yaradılış etibarı ilə özünə edilən hər hansı (bədəni xəsarət və s. kimi) haqsızlıq, yada zülmün qarşılığını bunu ona edəndə eynilə görmək istəyər. Bununla yanaşı, hər insan qanun qarşısında bərabər hüquqludur. Heç bir insanın həyatı digərindən daha çox və ya daha az qiymətli deyil. Qurani-Kərim, Allaha inanan, ya da (Allah qorusun) Allaha inanan və ya başqa dinə mənsub hər hansı bir insana edilən (bədəni xəsarət və s. kimi) haqsızlıq qarşısında eynilə bunu edəndən hakim qarşısında qisas tələb etmə haqqını vermişdir. Lakin bağışlamalının daha xeyirli olacağı da xatırladılmışdır.

Bundan əlavə olaraq, pisləyi qarşı yax-

və nələrin xoş görtülməyəcəyi ortadadır.

Bir şəxs pul qabını və ya belindəki çantasını, ya da üzərindəki paltarını birinə verə bilər; bu bir fədakarlıqdır. Ancaq millətə aid bir çantayı, millət malını və cəmiyyətin haqqını birinə vermək və bağışlamaq, zahirən xeyir kimi görünə bilər, mahiyyətcə zülm və xainlikdir.

Kimlərsə ortaya çıxaraq cəmiyyətin bu gününə, gələcəyinə hücum edər, ailə müəssisəsini təhdid edərsə; cana, nəsle, ağıla, dinə və mala toxunarsa, bu qəbildən olan fərdlər, hərəkət və davranışlara qarşı xoşgörlü davranmaq, xoşgörü anlayışından daha çox qəflət və uyuşmanın işarəsidir.

Dialoq və xoşgörü məfhumlarından, "Qurandan ilahi bir kitab olub olmadığını", "Hz. Məhəmmədin (s.a.v) peyğəmbər olub olmadığını" müzakirəyə açmaq mənasında anlamaq istəyənlər, doğrunu axtarma və tapma qayısından daha çox, İslamın təməllərinə, öz niyyətlərinə görə dinamit qoyma düşüncəsindən qaynaqlanır. Ancaq bu niyyətdə olan insanların, öz "izn"lərinin, öz ideologiyalarının müzakirə edilməsi barədə eyni açıq görüşdə və fikirdə olmadıqları müşahidə edilməkdə-

Xoşgörü və tolerantlıq

çərəkən ayağa qalxır. O əsnada yanında olan bir səhabə, "Ya Rəsulallah, o yəhudi-dir" deyər. Hz. Peyğəmbərimiz (s.a.v) heç duruşunu pozmadan və üz cizgilərini dəyişdirmədən, sanki bütün zaman və məkanlara "durun və məni dinləyin" deyər-casına bu cavabı verir: "Amma bir insandır!" Onu bu ölçülər içində tanımayan ümmətdən insanların da,

Onun (s.a.v) insanlıq adına gətirdiyi beynəlmillət mesajlardan xəbərsiz yaşayan insan haqları müdafiəçilərinin qulaqları cingildəsin! Bu sözlərə əlavə ediləcək heç bir şey yoxdur və əgər biz, bu sözləri sahibi o şanlı Peyğəmbərin (s.a.v) ümməti isək, Ondən (s.a.v) fərqli düşüncəmiz də mümkündür deyil.

Xoşgörü anlayışını yaşayaraq təmsil etmə

Xoşgörü və dialoq havasının daha da çox insana cətdinməsinə təməl amil, onun təmsil keyfiyyətidir. Çünki, nəzəri və yalnız düşüncə səviyyəsində ortaya qoyulan əsasların praktik həyatda tətbiq edilməməsi və yaşanmaması, o işi ortaya qoyanların səmimi olmadıqları göstərir. Bir Quran ayəsində (Ey möminlər!) İntiqam almaq məqsədli birinə cəza verəcək olsanız, sizə nə cəza verilibsə, eynilə həmin cəzayı verin. (Artıq cəza isə zülm et-

mişlik əməl etmək xüsusilə tövsiyə olunmuş, bu təqdirdə düşmənçiliyin ortadan qalacağı vurğulanmışdır. Bu halda, qarşılıqlı münasibətlərdə əfv, bağışlama ilk tövsiyə edilənlər olmaqla yanaşı, ədalətin tam bərqərar olmasını istəyənlərin də önlünə keçmək daha böyük haqsızlığa yol açar bilər. Qurani-Kərim, "sağ üzünü vuran sol üzünü dön" deməmişdir.

Bir mömin, özünə dəyən ən sərt daşları belə yer kürəsinin atmosferi kimi sinəsində əritməli və ən yaxın dairədən başlayaraq ən uzaqdağılara qədər, hər kəsə həmişə imarından gələn sevgi, məhəbbət və dialoq işıqları saçmalıdır. Hər kəsi, hətta hər canlı, Yaradandan ötürü sevməli və varlığa qarşı mərhəmət hissləri ilə dopdolu olmalıdır. Bu düşüncə və məfkurə inamı hər sinənin xəyalındakı və həyatdakı məqsəd olmalı və bu uğurda maddi-mənəvi heç bir fədakarlıqdan da çəkinməməlidir.

Xoşgörü və tolerantlıqda müvazinət

Xoşgörü və tolerantlıq deyərək, bunu millətimizin və ölkəmizin gələcəyini təhlükəyə salacaq, tariximizi, milli-mənəvi dəyərlərimizi təxribətə çəkəcək hərəkət və işlərə qarşı xoşgörlü olmaq mənasında anlamaq yanlışdır. Əslində bu günümüz və sabahımız adına nələtin xoş görtülməyəcəyi

dir. Əslində belələrinin bayraqlaşdırıldığı "izm"lər, ideologiyalar, müsbət mənada özlərini isbat edə bilmədikləri kimi, insanlara da ciddi bir şey verə bilməmiş; buna qarşılıq Quran və Hz. Məhəmməd (s.a.v), özünü hər zaman isbat etmiş, insanlıq tarixinin ən böyük mədəniyyətlərinə qaynaq olmuş və bu gün də yüz milyonlarla insanın mürciati etdiyi mənəvi bir qaynaqdır.

Tolerantlıq və xoşgörü nə din və milliyətimizdən, nə də tarixi ənənələrimizdən imtina deməkdir. Eyni duyğu və düşüncəni paylaşmayan insanların birləşməsi görüşükləri zaman, onların yumuşayacağı qaçınılmazdır. Bu baxımdan, dialoq adına cəmiyyətin hər bir bölmə və təbəqəsində ortaq yarılar və ortaq cəhətlərdə əl saxmaq və fikir mübadiləsi aparmaq mümkündür. Çünki Allahın (c.c) ən əvvəl dəyər verdiyi şey, insandır, sevgidir və şafqətdir.

Dialoq, iki və ya daha çox adamın bir araya gələrkən müəyyən mövzular üzərində danışıması, görüşməsi və bu vəsələ ilə bir-birləri ilə qaynaşması deməkdir. Bu baxımdan dialoq, insanın əsas və mərkəz alan bir fəaliyyətdir. Xoşgörü və tolerantlıq isə, bu dialoq fəaliyyətində tərəflərin bir-birinə qarşı rəftar və münasibətini ifadə edir.

Azərbaycan
Respublikasının
Prezidenti yanında
Kütləvi
İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında sənəfi ni həsrətdir:
Əziz Mustafa